

KEREM İLE ASLI DESTANININ VARYANTLARI, FOLKLOR ÖZELLİKLERİ VE TÜRK HALK EDEBİYATINDAKİ YERİ

Prof. Dr. Amangül DURDIYEVA

Türkmenistan Millî Elyazmaları Enstitüsü

Halk Bilimi Bölüm Başkanı

ÖZET

Türk Halk Edebiyatının anonim ürünlerinden olan ve umumî Türk Kültürü içinde asırlar süren bir oluşum, gelişim, yayılış ve değişim süreci yaşayan Kerem ile Aslı destanı Türkmenistan, Azerbaycan ve Türkiye bilim adamlarını uzun yıllar meşgul etmiş; bu çerçevede diğer ortak halk destanlarıyla birlikte bu destan hakkında çok önemli ve kayda değer neticeler ortaya çıkarılmıştır.

Halk destanları ve bu kapsamda Kerem ile Aslı destanı konusunda Türkmen bilim adamlarının her türlü olumsuz şartlara rağmen gösterdikleri çaba övgüye lâyıktır.

Türkmenistan'ın bağımsızlığını kazanmasından sonra kurulan Millî Elyazmaları Enstitüsü'nde, Kerem ile Aslı destanına ait pek çok materyal bulunmaktadır. Mevcut taşbasma ve elyazma nüshalardan yararlanarak 1943 ve 1965 yıllarında Türkmenistan'da yayınlanan destanın en son ilmî-karşılaştırmalı metni, A.Durdiyeva tarafından hazırlanarak 1998 yılında yayımlandı.

Kerem ile Aslı adlı iki gencin ölümsüz sevgilerini ve bu uğurda karşılaştıkları sıkıntıları işleyen destan farklı coğrafyalara yayılırken, o coğrafyalarda yaşayan Türk halklarının yerel özelliklerini içine alarak değişim ve gelişim sürecini sürdürmüştür. Bu noktada Türkmenistan, Azerbaycan ve Türkiye varyantlarında bazı farklılıklar görülmektedir. Dolayısıyla destan, yayıldığı coğrafyalardaki halkların dünya görüşlerini yansıtan özgün bir folklor ürünü haline gelmiştir.

Kerem ile Aslı destanı, Türk kütürünün temel yapısını teşkil eden temiz sevgi, halkların dostluğu, adalete bağlılık, fedakârlık, soyu devam ettirme, sevgiliye vefalı olma, saz ve söze değer verme, farklı inançlara hoşgörü, sevenlere sahip çıkma, gelenek- görenekleri öğrenme... gibi pek çok unsuru yaşatması ve Doğu edebiyatlarına ait pek çok ayrıntıyı da bünyesinde taşıması bakımından sosyal hayatımız ve edebiyatımız için önemli katkılar sağlamıştır.

Anahtar Kelimeler:

Kerem ile Aslı, Destan Geleneği, Bölgesel Yorum, Türk Kültür Birliği.

bilig-ll/Güz'99

GİRİŞ

Çeşitli edebî türlerden ibaret olan Türkmen halk edebiyatı çok zengindir. Türkmen halkı kendine has eser üretme ilhamını, ruh dünyasını, tasasını, mutluluğunu, geleceğe yönelik isteklerini folklor eserlerinde ifade etmiş; bu eserler asırlar boyu halkın dilinden düşmeden çağdan çağa, ağızdan ağıza günümüze kadar gelmiştir.

Halk edebiyatında işlenen temaların, çizilen tiplerin ve şiirsel kuruluşun, gerçek özgünlüğünde olduğu kadar, hayale dayanan biçimlerinde de gerçek hayattan uzak olmadığı biliniyor.

Bu özelliğiyle folklor eserleri, sanatın ve toplum yaşayışının tarihini incelemekte zengin bir materyal kaynağı olarak hizmet görmektedir. Geçmişte halk arasındaki bilge söz ustaları, rivayet anlatıcıları, hikayeciler tarafından üretilen veya söylenen eserler halk kitlelerinin düşüncesinde, dilinde, yürek sandığında muhafaza edilip gelmiştir.

Bahşılar, dili tatlı ozanlar halk edebiyatı eserlerini sadece oldukları gibi icra etmekle kalmayıp, bununla birlikte kendilerine göre işlemeye de girişmişlerdir. Bu girişimler çoğu kez de başarılı olmuştur.

Türkmen halkının edebî zenginliğini gerçek anlamda incelemek, bu mirası halk kesimlerine bütün yönleriyle ve bütünüyle yaymak meselesi, aslında yaşadığımız asırda (XX. asır) bir sisteme bağlanmak suretiyle belli bir düzene konuldu. Bu iş, bağımız sızlığımızı kazandığımız günden (27 Ekim 1991) bu yana daha da canlamaya başladı. Türkmen bilginleri, Saparmurat Türkmenbaşı'nın "Türkmen Edebiyatı Tarihinde iz bırakan eserlere, Türkmen'in millî zenginliği hükmünde bakmak gerektir." (*Türkmenbaşı, 1993*) şeklindeki sağduyulu sözlerinden hareket ederek, manevî medeniyetimize gösterdikleri dikkati daha da güçlendirmişlerdir. Çünkü hangi folklor eserini ele alırsak alalım, Türkmen halkının tarihî geçmişi, millî

gelenek-göreneklerinin, geleceğe olan umutlu bakışlarının yansıtıldığını görmek mümkündür.

Türkmen halkının edebî mirasını halk arasından derlemek, incelemek, neşretmek ve ilmî açıdan incelemek konusundaki çalışmalarda ilkler arasında Abduhakim Gulmuhammedov, Muhammet Geldiyev, Alışbeg Aliyev, Baymuhammet Garriyev, Hocalı Molla Muratberdi oğlu'nun adları anılmaya değerdir. Bunlarla birlikte Sovyet bilginlerinden A.N.Samoyloviç'in, Y.E.Bertels'in, A. Potseluyevski'nin yaptığı hizmetler de az değildir. A.N.Samoyloviç 1902 yılında Hazar denizi kıyılarını dolaşarak edebî mirasın birer kolu olan halk edebiyatına ve etnografya'ya ait materyallerle meşgul olmuş ve çok sayıda masal, atasözü toplamıştır. Samoyloviç bu inceleme gezisine 1906, 1909, 1927 yıllarında da devam etmiştir.

Tanınmış bilgin İ.A.J3elyayev'in 1915 yılında yayımlanan "Grammatika Türkmenского Языка" adlı çalışmasında 150 Türkmen atasözüne ve diğer folklor ürünlerine yer verilmiştir.

Bu yıllardan başlayarak Türkmen halk edebiyatı ürünlerine daha da önem verilmeye başlanıyor. Türkmen folklor materyallerini yayımlamakta "Zakaspiya Tüzemnaya" gazetesinin rolünü özellikle vurgulamalıyız. Bu gazetenin "Türkmen bölümü" ne İ A. Belyayev redaktörlük yapmıştır. Gazetenin aktif yazarlarından Alışbeg Aliyev'in halk arasından topladığı Türkmen folklor ürünlerini neşretmek ve bunun önemi çerçevesinde yaptığı çalışmalar, bu gün önemini kaybetmiyor. Bu gazetede, Hocalı Molla Miratberdi oğlu'nun edebî mirasa ilişkin hizmetleri de dikkat çekicidir.

1926 yılından başlayarak, tanınmış bilginler V.Uspenskiy ve V.Belyayev, Türkmen halkının edebî mirasını özellikle de "saz ve söz" sanatını incelemeye girişmişlerdir.

Zengin edebî miras konusunda ilk ilmî araştırma çalışmalarını yürüten bilginlerden Potselu-

Yevskiy'in (1928), Arşaruni ve Veltman'ın (1930), Şatskaya'nın (1934), Bertels'in (1944), Sakali'nin (1956) çalışmalarını da anmak yerinde olacaktır.

Bunların yanısıra pek çok bilgin de Türkmen folklor ilmindeki destançılık geleneği doğrultusunda fikirlerini açıkladılar. Bu gelenek çerçevesinde tanınmış bilginlerden H.G.Köroğlu'nun "Türkmen Halkının Destan Eposu" (Köroğlu, 1956) adlı çalışması ile A.Kekilov'un "Mollanepes" (Kekilov, 1957) adlı monografisinin "Türkmen Edebiyatının Destançılık Hasiyeti" ve "Türkmen Halk Destanının Esası Ayratınlıkları" bölümleri büyük önem taşımaktadır.

Türkmen halk edebiyatının tür özelliklerini ve halk destanlarının özgünlüklerini ortaya çıkarmaya, idea-içerik ve ustalık açısından geniş şekilde araştırmaya katkı sağlayan P.Kiçigulov (1978), B.Memmetyazov (1979, 1989, 1992), B.Veliyev (1980,1983), Ş.Halmıradov (1984,1989), A.Durdiyeva (1981,1985), S.Guthlyeva (1981), A.Bayramıradov (1982, 1986), A.Garriyeva (1990) gibi tanınmış alimlerin geniş kapsamlı çalışmaları da folklor eserlerinin incelenmesine büyük bir gayretle girişildiğini göstermektedir.

Doğu halklarının, Türk halklarının, bu kapsamda da Türkmen halkının folklor eserlerinin önemli türlerinden biri olan destanlar edebî mirasımızda önemli bir yer kaplıyorlar. Bunlar klasik edebiyatımızın tarihi ile de ayrılmaz derecede ilişkilidirler.

KEREM İLE ASLI DESTANI VE OĞUZ SAHASI

Bilindiği üzere XV-TI-XDC asırlar, yazarı belli veya anonim destanların pek çoğunun üretildiği veya yeniden işlendiği bir devirdir. Bu eserler arasında "Kerem ile Aslı Destanı" da anonim eser olarak kabul edilmektedir. Türkmen halk destanlarının, bu bağlamda Kerem ile Aslı destanının da ne zaman üretildiği konusunda kesin bir şey söy-

lenemiyor ise de, bazı bilginler, bu destandaki olay örgüsünün Akkoyunlu - Karakoyunlu Türkmenlerinin İran, Azerbaycan, Irak, Türkiye, Hindistan topraklarında hüküm sürdüğü devirlere ait izler taşıdığı şeklindeki görüşleri gözden uzak tutmamışlardır. (Garriyev, 1945)

Tanınmış tarihçi İ.P.Petruşevskiy (1949) ile Jİbragimov (1962)'un çalışmalarında, Akkoyunlu ve Karakoyunlu Türkmen boylarının yaşayışları konusunda ilgi çekici bilgiler yer almaktadır. XIV. asrın sonlarında Batı İran, Karakoyunluların hakimiyetine girmiş, bu hakimiyet XV.asrın ikinci yarısına kadar sürmüştür. Hakimiyet daha sonra Akkoyunlulara geçmiştir. Bu konuda tarih bilgini A. Roslyakov şu tespitlerde bulunuyor: "Ancak bu Batı Türkmenleri hemen hemen Orta Asya'dan uzak kalmıştır, ata yurtlarını unutma noktasına gelmişlerdir. Bunlar daha sonraları yerli halklarla Azerbaycan ve Anadolu Türk halklarının ataları olmuşlardır. Türkmen denilen etnik ad ise, bu topraklarda yavaş yavaş ortadan kalkmaya başlamıştır. "Yine de Türkmen etnik adını taşıyan belli sayılarda topluluklar bu gün de Türkiye'de , Suriye'de ve Irak'ta mevcuttur." (Roslyakov, 1962)

B. A. Garriyev, Avrupalı türkolog İ. Kunoş'un "Türkmenler tarafından kadim zamanlarda üretilen destanların komşu halklara geçişi" konusundaki tespitlerine başvurarak (2) neticeye ulaşıyor: "Kunoş'un ve SSCB İlimler Akademisinin bu tespiti, ilk sırada "Göroğlu", "Korkut Ata" gibi folklor eserlerimizi kapsamaktadır. Çünkü bu ilmî tespit, söz konusu eserlerin zeki ve yürekli Türkmen halkı tarafından çok eski devirlerde üretildiğine ve son devirlerde ise İran, Azerbaycan ve Anadolu gibi coğrafyalara geçtiğine hiç de kuşku bırakmıyor." (Garriyev, 1943)

Tarihçi H.Garabayev, 1967 yılında düzenlenen ve Türkmen halkının etnogenezini ele alan Sovyetler Birliği Bilim Kurultayı'nda yaptığı konuşmada, günümüzde Anadolu'da yaşayan Teke Türkmenleri hakkında tarihî bilgilere dayanan ilgi çekici görüşler ortaya koymuş ve "Teke Türk-

menleri, Orta Asya'dan Anadolu'ya XII-Xin.asırlarda göçmeye başlamışlardır, şimdi de Türkiye'de yaşayan Teke Yörüklerinin arasında, Ahal'in XIX-XX. asrın başlarındaki Teke uruğlarını yansıtan ayrı ayrı uruğlar yaşamaktadır." (*Garabayev, 1967*) demişti.

Kerem ile Aslı destanının olay örgüsü, Doğu halkları arasında asırlardan beri devam edip geliyor. Aslında Tahir ile Zühre, Leyla ile Mecnun , Şahsenem ile Garip, Sayat ile Hemra, Göroğlu (Köroğlu), Korkut Ata... gibi "göçme/ gezici olay örgüsü" esasında eser üretmek, kardeş halklar arasında bir geleneğe dönüşmüştür. Halk edebiyatının asırlara dayanan tarihi incelenmek istenildiğinde, onun çeşitli varyantlarını, tarihi karşılaştırma metoduyla tespit etmek gerekmektedir.

Kerem ile Aslı destanının Azerbaycan varyantının ilk metni 1913 yılında neşredilmiştir. Daha sonraları da 1938'de "Azerbaycan Neşriyatı" tarafından yayınlanan "Dastanlar" adlı kitapta, 1960'da "Uşag ve Kânçler" neşriyatında özel bir kitap şeklinde, 1961'de Azerbaycan Devlet Neşriyatı tarafından yayınlanan "Azerbaycan Halg Dastanları"nın I.cildinde ve 1966'da ise Azerbaycan SSCİA neşriyatı tarafından çıkarılan "Azerbaycan Dastanları" adlı antolojinin II. cildinde yer almıştır. Destanın Azerbaycan varyantına dayalı olarak, HAraslı (1960), GALizade (1936), M.N.Tahmaslı (1967) gibi tanınmış bilginler, ilk olarak, destanın mey dana gelişi ve kapsamı konusunda fikirlerini ortaya koydular. Kerem ile Aslı destanının Azerbaycan varyantını ilmî açıdan bütünüyle inceleyen bilgin ise Tagi Teymüroğlu Salehov olmuştur. (*Salehov, 1973*)

Kerem Aslı destanının Türkiye varyantını yayınlamak ve muhtevası hakkında fikir beyan etmek konusunda ilk sırada yer alan tanınmış bilginler Şükrü Murat Elçin (1949), Mehmet Toğrul (1973) ve İlhan Başgöz (1973) 'ün katkıları özellikle belirtilmeye münaşıptır.

Türk halklarının en eski devirlere dayanan

karşılıklı ticarî ve sosyal ilişkileri, belli bir ölçüde aralarındaki medenî ve edebî ilişkilerin de yüze çıkmasına vesile olmuştur. Kerem ile Aslı destanı, işte bu ilişkiler içerisinde ortaya çıkmış bir edebî mirastır.

Aslında herhangi bir halk tarafından üretilen bir eser, zaman içinde çeşitli halkların arasında yayılarak yerel renklerin sindirilmesi suretiyle bu halklardan herhangi birisinin de edebî mirası haline dönüşmektedir. Çok çeşitli sebeplerle bu eserleri üreten halk (veya şahıs), buna paralel olarak da eserin üretildiği devir hafızalardan silinip gitmektedir. Kerem ile Aslı destanı da böyle bir süreç yaşamıştır.

TÜRKMENİSTAN MİLLÎ ELYAZMALARI ENSTİTÜSÜ'NDEKİ MATERYALLER VE DİĞERLERİ

Türkmenistan Millî Elyazmaları Enstitüsünde (TMEE) Kerem ile Aslı destanına ait çeşitli materyaller bulunmaktadır. Bu materyallerden 4'ü (316,335,365,3839 kayıt numaralı) taşbasma neşirler olup, diğer dosyalardaki (292, 571, 628, 728,736,1042 kayıt numaralı) nüshalar ise destana ait bölüm-pörçük şiirlerdir. Bugüne kadar (Bağımsızlık Devrine kadar), elyazmaları hazinemizde Kerem ile Aslı destanına ait elyazma olmadığı kabul ediliyordu. Bu eserin 1943 ve 1965 yıllarına ait neşirleri ise taşbasma neşirleri esasında hazırlanarak yayımlanmıştı. Bizim sabırlı arayışlarımız neticesinde 1997 yılında destanın eksik 2 tane elyazma nüshası (*TMEE, Kayıt No: 6149 ve 7034*) ele geçirildi. (1)

Ele geçirilen bu elyazma nüshalarının ne zaman ve kim tarafından yazıya geçirildiği konusunda bir bilgi elde edilemediği ve eksik olması nedeniyle, Kerem ile Aslı destanının ilmî teksti hazırlanırken TMEE kayıt No: 335'deki taşbasma nüsha esas alındı. 1-4 sayfalar arasına yerleştirilmek suretiyle 15, 5X8 cm. ölçülerindeki kâğıda

siyah mürekkeple yazılarak basılmış olan nüsha, Akademik B.A.Garriyev tarafından 1943 ve bu satırların yazarı (Amangül Durdiyeva) tarafından 1965 yılında yayınlanan tekstleri hazırlamakta temel kaynak olarak hizmet etmiştir.

Kerem ile Aslı destanının eldeki ilk taşbasma neşiri, 1916 (Hicri 1334) yılında, Taşkent'te, O.A.Purtsev'in matbaasında yayımlanmıştı. Bu taşbasma neşirde: "Şahzade Kerem ve Aslı Han" ve "Hekayayı Leyli ve Mecnun" ve "Kıssayı Şahzade Seyfelmelek" 1334/1916. Molla Mirzahit, Molla Mir Siddık merhum oğlu, Mervi Şahı-Cahan'da, mescit kıblasında, Muhammet Tilmaç sarayında, kitap sövdası birle turgucını ihtimam ile Taşkentde Purtsev metbagısında basılmıştır." şeklinde notlar bulunmaktadır.

Destanın TMEE kayıt No: 292'deki dosyasında nesir yoktur, toplam 66 şiir bulunmaktadır. Şiir sahiplerinin kimler olduğu bilinmese de, bunların "Şorgala (Şorkale) obasından 30 yaşındaki Şerif Babaoğlu'dan yazılıp alındığı" konusunda bir bilgi vardır. Bu dosyadaki materyallerin sonunda, 1935. yıl" kaydı ve "P.Agaliev, 30 VIH, 1940 " şeklinde notlar yer alıyor. Bu nüshada ayrıca, Kerem ile Aslı destanına ait şiirlerin yanısıra birkaç masal ve daha başka şiirler de yerleştirilmiştir. Bu metinler latin (Türkmen latin) alfabesinde yeşil, siyah ve kırmızı mürekkeple Rus kağıdına geçirilmiştir. Destana ait şiirler, "Aslı Kerem destanından gazallar" denilerek başlıyor. İlk şiir, "Namahrem Sen", "Nadan Gızlar" adlı atışmadır. Bu atışma, destanın 1916 (taşbasma) ve 1943 yılı neşirlerinde, "Men Bendâge Ogul-züryat gerekdir" redifli şiirinden sonra başlıyor.

TMEE 292 kayıt numaralı dosyadaki "Namahrem Sen "- "Nadan Gızlar" (10 dörtlük), "Ney leyin" (5 dörtlük), "Ziyana Döndi" (5 dörtlük), "Yara Yol Berme, Yol Berme " (5 dörtlük), "Şol Yanma" (7 dörtlük) gibi manzum parçalar destanın Taşkent basmasında ve 1943 yılındaki neşirinde yoktur. Bunun yanı sıra, bu metindeki "Aç, Aslıhan Yakan Düvmelerini" (6 dörtlük) şiiri de, 1943 yılın-

daki neşirde yer almamıştır. Bu dosyada destana ait 20'yi aşkın farklı dörtlükler, değişik dizeler, sözler vardır. Bu olgu ise destan hacminin daha büyük olup, sadece kısaltılmış halinin ulaşmış olması muhtemeldir şeklindeki görüşün ortaya çıkmasına sebep olmaktadır.

Kerem ile Aslı destanının TMEE kayıt No:335'deki taşbasmasında (sah:30) Kerem' in Aslı'yı sormak için söylediği deyişte:

"Adı Aslıdır bu yana
Cereni menzer cerene,
Goynı cennetin bağına
Çöller siz görmediniz mi?"

şeklinde yer alan dörtlük, kayıt No: 299 olan el-yazmada (sah:32):

"Adı Aslı'dır bilene
Goynı cennetdir girene,
Cereni menzer cerene
Çöller siz görmediniz mi ?"

şeklinde. İki nüshada da kafiye uyu mu bozulmuş gibi görünse de, ikinci nüshayı daha mükemmel olarak kabul etmek mümkündür. Metinleri karşılaştırdığımızda bazı farklı dizelerle karşılaştığımızı, bazı dizelerin ise yerlerinin değiştirildiğini görüldüğünü daha önce vurgulamıştık. Bu misallerin bazılarına müracaat edelim. Meselâ destandaki (TMEE, Kayıt No:316: 21):

"Duman gelip gondı çaylı billere
Gözümden yaş akıp döndü sillere
Ahırımızda düşdüm garip illere
Men şu yolun hay sı birine bar ay in,"

şeklindeki dörtlük, kayıt No: 292'deki nüshaya (sah: 35) şöyle alınmıştır:

"Duman gele-gele meni boy etdi
Hayp boldı, gül cema lim zay etdi

Yüzügara belet yoldan gaytdı
Men şu yolun hay sı birine barayın"

Bu dörtlüğün birinci dizesi destanın Türkmenistan'daki ilk neşrinde, "Duman akıp gaydı Çandibillere", (Garriyev, 1943) olarak yer alıyor. Bize göre, bunun "Duman gelip gondı çaylı billere" biçiminde olması gerektiği ortadadır. Çünkü halk arasında, "Suvakyan çayın bilir" denilen bir deyim vardır. 335 kayıt nolu dosyadaki Taşkent taşbasma neşrinde ve 1943 yılındaki neşrin metninde yer alan:

"Gurban olam zülüplernin tarına
Dökülüpdür hem sağına, soluna
Bir gül berdim nazlı yarın eline
Öldürme, köydürme gözden salınçam."

şeklindeki dörtlüğün ilk dizesi, 292 kayıt nolu dosyadaki metinde yerleşen:

"Gurban olam zülüplernin teline"

şeklindeki haliyle doğrudur. Bunlar gibi dörtlük, dize ve söz farklılıkları bu metinde çoktur. Daha doğrusu, buradaki metinde de, Arapça ve Farsça kelimelerin yanlış olarak alındığı, dörtlüklerin kafiye bakımından uyumlarının bozulduğu yerler de az değildir. Ancak destanın nesir ve nazım karışık 335 kayıt nolu taşbasma neşrinin asıl metni hazırlamakta bir değerinin olduğu kadar, 292 kayıt nolu dosyadaki elyazma nüshasının da bu ölçüde bir değerinin olduğunu vurgulamalıyız.

Türkmenistan Milli Elyazmaları Enstitüsü (TMEE)'nin arşivindeki 728 kayıt nolu dosyada, destana ait "Gözelim" (4 dörtlük), "Aman Hey" (4 dörtlük), "Dag Armanın Pudagı", "Aslım Gelmedi" (3 dörtlük), "Hayt Yıkan", "Özge Yarı Söymen Söyem Aslını" (3 dörtlük), gibi deyişler yer almaktadır. Bu şiirleri de destanda karşılaşılan diğer şiir varyantlarıyla karşılaştırdığımızda bazı değişiklikler görülüyor. Meselâ "Gözelim" deyişini, 292 kayıt nolu dosya ile karşılaştırdığımızda, bu-

rada 5 dörtlük olan deyişte bazı dize ve söz değişiklikleri görülmektedir. Bu konudaki örneği sadece bir dörtlük üzerinde gösterelim: 292 kayıt dosyadaki metinde (sah: 24) yer alan:

"Galam bilen çekilipdir gaşların
Hünci sadap düzülipdir dişlerin
Her tarapda dokuz örüm saçların
Astan-astan değer yarın biline."

şeklindeki dörtlük, 728 kayıt nolu dosyada (sah: 80) şöyledir:

"Galamlayın gıyılıpdir gaşların
Hünci kimin düzülipdir dişlerin
Her yüzünde sekiz bölüm saçların
Olar değer şu dünyânın malına."

"Dag Armanın Pudagı" veya "Aslım Gelmedi" şiirinin ilk dörtlüğü, "Gızlar Çıkar Gözel Şanın Bağına" dizesi ile başlarken, bahşılarn dilinde o, "Şanın Gizi Bağa Şeyle Gelipdir" şeklinde başlıyor. Ayrıca yine bu dosyadaki "Aslım Gelmedi" şiirindeki:

"Men bir okdum, dagdan-daşa atıldım
Pelek bilen oyun gurdum, utuldun
Şum bagtımdan Kelbelaga satıldım
Özge giden geldi, Aslı'm gelmedi."

dörtlüğü de bahşılarn dilinde ve bununla birlikte 1960 yılında yayınlanan "Türkmen Ay dunları" (ESER-L1960) adlı antolojiye alınan "Aslım Gelmedi" türküsünün metninde yoktur. Bu dosyadaki "Dag Armanın Pudagı", "Hayt Yıkan" adlı şiirlerin metinleri de, 292 kayıt nolu dosyada ve destanın Taşkent taşbasma neşrinde genellikle yer almıyor.

728 kayıt nolu dosyadaki yukarıda belirtilen şiirler, Baherden ilçesinin Mürçe obasından 52 yaşındaki bahşı Şiri Patşiyev'den, 1943 yılında A.Gönübekov tarafından derlenmiştir. Bu dosyada Şahsenem - Garip, Hüyrlukga-Hemra, Zöhre-Ta-

bir, Sayatlı-Hemra, Leyli-Mecnun destanlarından bazı parça şiirler, ayrıca da fıkralar, atasözleri gibi folklor ürünlerinden nüshalar muhafaza edilmiştir.

TMEE'deki 571 kayıt nolu dosyada Aslı ile Kerem destanından "Kerem Geldi" (5 dörtlük), "Söyem Aslı'nı (3dörtlük).. gibi türküler bulunuyor. Buradaki materyalların iyi tarafı, geçiricinin kim olduğu ve kimden alındığının açık olmasıdır. Bu şiirleri 1939 yılında Altı Kuliyev, meşhur bahsi Mahtumkulu Garlı'nın dilinden derlemiştir. Bu dosyada, tanınmış bahşılar Milli Taçmıradov, Nursahet Bahşı, Giçgeldi Amanov, Kiçi Geldimıradov, Geldi Ugurlıyev, Pürli Sarıyev ve diğerlerinin özgeçmişleri, halk destanlarından şiir örnekleri, Mateci, Kemine gibi şairlerin de birkaç şiiri bulunuyor.

"Kerem Geldi" türküsü bahşışların repertuarında "Geldi Geldi Kerem Geldi" şeklinde tekrarlanmakta olup, bunu Çuval Bahşı ustaca icra etmiştir. Asıl metin olarak kabul edilen 335 kayıt nolu dosyada şiirin "Astında Bar Alamatı" şeklindeki dizesi, bahşışların dilinde "Aslında Bar Alamatı" şeklinde söyleniyor. Asıl varyanttaki (TMEE, Kayıt No: 335:33):

"Gara Meleşin gızıyam
Şirin kebabın duzuşam
Tamam kızların göziyem
Kerem geldi Kerem geldi"

şeklindeki dize de, 571 kayıt nolu dosyadaki metinde (89) biraz değişiktir:

"Gara Meleşin gızıyam
Şirin-Perhadın öziyem
Keremin iki göziyem
Geldi geldi Kerem geldi."

736 kayıt dosyada halk edebiyatına ait çok sayıda materyallerden başka da, Kerem ile Aslı destanından "Natuvan Eyler" (3 dörtlük) şiiri bulun-

maktadır. Bu şiir, destana ait nüshalarda ve ilk neşirlerde yer almıyor. Şiir karakalem ile Rus kril harfleriyle yazıya geçirilmiştir, yazısı siliktir. Dosyadaki malumata göre, bu şiiri, Tagtabazar (Tah-tapazar) ilçesinden Öde Obodov Obod oğlu (dosyada böyle yazılı) kopya etmiştir. Ancak kimden derlendiği veya alındığı belli değildir.

628 kayıt nolu dosyada, destandan "Galyan Elden Düşüp Sındı Ney ley in" (3 dörtlük) şiiri vardır. Metin latin alfabesinde yazılmış olup kim tarafından, hangi yıl ve nerede yazıldığını gösteren hiçbir bilgi bulunmamaktadır. Bu dosyada yer alan metinde (sah:51) yerleşen aşağıdaki 2 dörtlük, asıl metinde yer almıyor:

"Bizın yurtta temmâkini ekerler
Höves edip tövzasını çekerler
Bir hasapdan galyan suyun dökerler
Galyan elden kaçdı, sındı, neylâyın.

Çilim çeksen temmâkinin kerdinden
Dost tutunsan giz oğlanın merdinden
Asla gaytman, nâzlı yarın sertinden
Galyan elden kaçdı, sındı, neyleyin"

1042 kayıt dosyada Kerem ile Aslı destanına ait "Tarlanın" (3 dörtlük) şiiri bulunuyor. Bu dosyadaki materyalleri ve dolayısıyla bu şiiri, Ş. Hal-muhammedov, 1965 yılında Yılanlı ilçesinin önceki adı "Partiyanın XXII. Kurultayı" olan kolhozunda yaşamış 58 yaşındaki Agamet (Agameh-met) Pirnepesov'dan derlemiştir.

Kerem ile Aslı destanına ait, Türkmenistan Millî Eh/azmaları Ensitüsünde muhafaza edilen yukarıda gözden geçirdiğimiz kaynaklardan başka da, önceden de temas edip geçtiğimiz gibi, söz ustası bahşışlarımızın repertuarındaki çeşitli türkülerin (aydımlar) destanın yetersiz yerlerini doldurmakta önemli fonksiyonlar sağladıklarını özellikle vurgulamalıyız.

Destan anlatma geleneğinin, Türkmenistan'ın diğer bölgelerine bakarak Daşoğuz bölgesinde

daha yaygın olduğunu çekinmeden söyleyebiliriz. B ansıların bir kısmı destanı orijinale en yakın şekilde bir bütün olarak icra ederlerken, bir kısmı kısaltılmış, bir kısmı ise sadece ay dunlarını (nazım bölümleri) bölük-pörçük şekilde söylemektedir. Tanınmış bahşılardan Pelvan Hoca Ataoğlu, Nazar Bağa, Muhı Bahşı, Girman Bahşı, Övliyagulu Bahşı, Şükür Bahşı, Magümgülü Garlı... gibilerinin hizmetleri çok büyüktür. Bu halk hafızaları, Türkmen halk destanlarının pek çoğunu repertuarlarına alarak bunlara ait mükemmel besteler yapmışlar ve böylece halkın gönlünde taht kurmuşlardır.

Gızırarbatlı anlatıcı Hodayberdi Magtımov (doğum tarihi: 1893) merhumun ifadesine göre Çovdur Bahşı (doğum tarihi: 1884), Aslı ile Kerem destanını tamamiyle icra edermiş. Yomutların "Düyci" tiğresinden olan Çovdur Bahşı'nın repertuarında "Göroğlu" eposunun bazı bölümleri ile, "Sayatlı-Hemra" destanı da var imiş. (TMEE, kayıt No: 1078) Tanınmış müzik araştırmacısı V.Uspenskiy bu bahşı ile karşılaşmış ve kendisinden pek çok halk türküsü derlemiştir. Ayrıca bu destanın, Daşoğuz vilâyetinin Tagta ilçesinde yaşamış usta bahşı Saçan Bekmıradov'un repertuar süsü olduğu konusunda da bilgi vardır. (Eser-II, 1996) Bu bahsinin repertuarında, "Şasenem-Garip", "Hüylukga-Hemra", "Sayatlı-Hemra" gibi destanlar da var imiş.

1965 yılında, Gızırarbatlı Nurmırat Saparov'dan aldığımız bir başka bilgiye göre, Aslı-Kerem destanını Baherdenli Hocanazar Bahşı da ustalıkla söylüyormuş. Önceden de belirttiğimiz gibi, destan, Mahtumkulu Karlı (Magümgülü Garlı)'nın repertuar süsü olmuştur. Son dönemlerde bu destanı, Aşgabat'ın Karadamak obasında yaşamış (ölüm yılı: 1968) İgli Recebov'un söylediği belirtiliyor. Çeşitli sebeplerden dolayı, adı geçen bahşı ile karşılaşmak ve destanı derlemek bize nasip olmamıştır. Günümüzde bu destanı baştan sona icra eden bir bahşı kalmamıştır, sadece bazı

manzum bölümler kısmen da olsa söylenmektedir.

Kerem ile Aslı destanının "Bu Ceren", "Gözetim", "Durnam", "Sarığül", "Dağlar", "Sona Geldi mi"... gibi türküleri, Türkmen müzik sanatının önceki temsilcileri olan Şükür Bahşı, Oraz S alır, Magümgülü Garlı gibilerinin repertuar süsü olmuştur. Destandaki "Aslım Gelmedi", "Kerem Geldi", "Hal İki Yandan", "Özge Gerekmey", "Sarığül", "Natuvan Eyler", "Yara Yol Berme", "Men Bu Yolun Hay sı Birle Barayın", "Onda Bir Gözel"... gibi türküler, Türkmenistan halk bahşıları Sahi Cepbarov, Mammet (Muhammet) Halmammetov, Artıkmmamet İmamberdiyev, Ödeniyaz NobatovJSfurcema Adıyeva, Dörtgüli Durdıyev... gibilerinin telinde yankılanmaktadır. Bu ise Türkmen halkının destan türüne olan ilgi ve sevgisinin bir belirtisidir.

KEREM İLE ASLI VARYANTLARININ OLAY KARŞILAŞTIRMASI

Kerem ile Aslı destanı, aşk destanı olup ayrı iki dine mensup iki genç insanın birbirlerine duydukları sevgiyi konu edinmektedir. Farklı dinlerdeki (meselâ Müslüman ve Hristiyan) gençlerin birbirlerini sevmeleri şeklindeki tema, çok önceki devirlerden beri uzun yıllar halkların folklor ve edebiyatında kendine mahsus bir yer edinmiştir. XII. asır şairi Faki Teyran'ın "Şih Sengan" adlı manzum eserinde bu temanın ele alınmış olması gerçekten çok ilgi çekicidir. (Fakiteyran, 1965) Manzum eserin olay örgüsü, Yakın Doğu'da ve Hazar Ötesinde çok yayılmıştır. Bu destanın temelinde genel bir rivayet (legenda) yatmaktadır. Eserde anlatıldığına göre, 70 yaşındaki Şeyh Sengan, 500 dervişin mürididir. Bu dervişler geleneğe göre zikir etmekte, dünya işlerinden yüz çevirmiş halde yaşamaktadırlar. Şeyh Sengan da zikir çekmek ve Allah'a kulluk etmekle meşgul olup gözyaşı dökermiş, güldüğü zamanlar pek az olurmuş, düğünlere-toylara hiç gitmezmiş. Dilsizlere

dua okur, hastalara derman bulurmuş. Dünyada hiçbir şey, hatta tabiatın-kızların güzelliği de tesir etmezmiş. Günlerden bir gün, düşünde bir Gürcü kızım görerek aşık olan Şeyh Sengan, bu kıza ulaşabilmek için her şeyden, sofilerinden, hatta dininden bile vazgeçmek noktasına geliyor. Dervişleri onu yolundan çevirmek için ne yapsalar da fayda etmiyor. Tuttuğu yoldan ayrılmayacağını anlayan dervişleri, onu, kızın köşküne bırakıp dönüyorlar. Kız şeyhin çok ihtiyar olduğunu ve kendisine uygun olmadığını belirtse de dinletmiyor, sonunda domuz çobanlığını kabul etmesi halinde onunla evlenebileceğini söylüyor. Kızın bu şartına razı olan şeyh domuz çobanlığına başlıyor. Şeyhin bu hareketine üzülen dervişleri çeşitli yollar ile onu Gürcü kızından soğutmaya çalışıyorlar ve neticede Şeyh Sengan yeniden İslâm dinine dönüyor. Kız da onun peşinden geliyor ve müslümanlığı kabul ediyor.

Bu manzum eserde anlatıldığına göre, daha sonra Azrail geliyor, onların canlarını alıyor ve hikâye tamamlanıyor.

Bu eserden hareketle, hangi millete mensup olurlarsa olsunlar, insanlar için "gerçek sevgi" den daha güçlü bir duygu olmadığını ifade etmek mümkündür.

Burada, iki ayrı dine mensup, iki gencin birbirini sevmelerini ve bu sevgi yüzünden de dinlerini terk etmelerini hangi faktör ile açıklayabiliriz?

Bilindiği üzere" Orta Asır'larda üretilen destan veya halk hikâyelerinde (Dede Korkut veya Göroğlu) doğrudan doğruya aşık yiğit herhangi bir yabancı ülkede yaşayan, yani başka bir millettten (Ermeni, Gürcü veya Peri kızı) bir kıza aşık olmaktadır. Meselâ S ay at ile Hemra destanında Hemra, yeni evlendiği sevgilisi Selbiniyaz'ı bırakarak yurdunu terk edip Gürcü kızı Sayat'ı aramaya çıkıyor. Meşhur Göroğlu destanının başkahramanı Göroğlu, Kaf dağındaki peri kızı Agayunus'un peşinden gidiyor. Veya Göroğlu, Gürcü yiğidi Bezirgan'ın kızkardeşi Aysoltan'ı en bahadır yiğidi Taymaz ile evlendiriyor.

Bu kapsamda birbirlerini sevenlerin bu usûlde aile kurmalarını aşağıda maddeler halinde açıklamak mümkündür:

I-Aşk-fantazi destanlarında genellikle reel kahramanlar, başka mekanlardaki hayalî perilere (meselâ Agayunus, Hüyrlukga) aşık oluyorlar. Bu, aslında destanlara sinen masalların tesiridir.

II- Bu gruptaki sevgili kızlar (Mahım, Zöhre, Gülruh, Gülay im) Kaf dağında, İrem bağında değil Bağdat'ta, Tatar'da Leke Şahın yurdunda yaşıyorlar.

ni-Tamamen gerçek hayata yönelmek süreci kendini gösteriyor. Bu olguda yukarıda belirttiğiniz gibi dinî inanışları farklı sevgililer ortaya çıkmaya başlıyor, yani Müslüman genci Kerem, Ermeni kızı Aslı'ya aşık oluyor.

Kerem ile Aslı destanının Türkmenistan, Azerbaycan ve Anadolu varyantlarının her üçünde de padişahların, hanların nesilsizliği ile olaylar başlatılmaktadır. Türkmenistan varyantında "evliyalara", Azerbaycan ve Anadolu varyantlarında ise "Allah"a yönelmeleri ve sığınmaları neticesinde kişilerin oğul ve kız sahibi oluşları gibi hadiselerle başlanması, bunlardaki olay örgüsünün, hangi halkta üretilmiş olursa olsun, aslında genel bir inanç veya halk anlatımı esasında oluşturulduğunu göstermektedir. Bazı bilginler de, destanların pek çoğunun olay örgüsü açısından masallardan etkilendiğini belirtmektedirler

XDC asır Hint (Urdu) Edebiyatının tanınmış temsilcisi Mir Aman'ın "Dört Derviş" adlı eseri, Türkmen okurları tarafından bilinmektedir. Uzun bir hikâye tarzındaki bu eser, bütün Doğu'da meşhurdur. (Mir Aman, 1962) Hikâye okunmaya başlandığında, Aslı ile Kerem destanının Türkmen varyantındaki olayların başlayışı gözler önünde canlanmaktadır. Eser, Rum Padişahının nesilsizliği, daha sonra kerametli yerleri ziyaret etmesi ve evliyalara başvurması neticesinde çocuğunun olması gibi olayları içine almaktadır. Ta oğlunun (başkahraman) dünyaya gelmesine kadar olan

anlatımlar, Kerem ile Aslı destanının Türkmen varyantı ile benzeşmektedir.

Bunu ortaya koymak için misaller verelim:

Kerem ile Aslı destanının başındaki, "Günlerden bir gün, Padişah aynayı eline aldı, baktı gördü ki, sakalına birkaç kır düşmüş. Padişah bir ah çekip, ben şu kadar ordu yendim ve şu kadar mal yığdım, ki heyhat heyhat, dar-ı fenadan dar-ı beka-ya göçmek üzereyim. Benden sonra taht ve tacıma kim sahip olacak", (*TMEE, Kayıt:335:2*) şeklindeki metin, "Dört Derviş"te de aynı şekilde yer alıyor." Bir gün Padişah aynalı odada Kur¹ an okurken gözleri aynaya ilişiyor ve birdenbire bıyığında ak iplik gibi duran bir kıl görüyor. Bunun üzerine gözlerine yaş dolarak bir ah çeken Padişah kendi kendine, "Bah! Gör senin ömrün boşa geçti. Sen yeryüzünde şöret kazanmak istedin, bütün dünyayı birbirine kattın. Tacına ve tahtına sahip olacak bir oğlunun olmadığı ve olmayacağı görünüp duruyor." şeklinde düşünüp içerliyor (*Mir Aman, 1962*).

Kerem ile Aslı destanından bir başka misal:" Padişah Ziyat'ın akıllı bir veziri var imiş. Padişah nesli olmadığı için gamlı bir ahvalde otururken, vezir, şu tavsiyede bulunuyor: Ey Padişah-ı âlem, bu işte sadaka (hayır) vermek gerektir. Eğer bir Allah dostunun duasını alırsanız, size evlât verilir. Padişah Ziyat, vezirinin verdiği tavsiyeyi kabul ediyor ve aç-açık insanları doyuruyor, giyindiriyor." (*TMEE, Kayıt No: 335:39*)

Bu bölüm,"Dört Derviş" te şu cümlelerle veriliyor:

"Padişah Azatbagt'ın akıllı bir veziri varmış. O, padişaha şöyle bir tavsiyede bulunuyor: Siz, Tanrı'ya sığın. Allah'ın kulları sizin gölgenizde barış içinde yaşasınlar, adaletle hükmedin. Yetimleri ve esirleri, çok çocuklu dul kadınları doyurun." Padişah Azatbagt, bu sözler üzerine vezirinin tavsiyesini yerine getiriyor. Bir gece eski elbiseler giyerek kimseye haber vermeden köşkten çıkan Padişah uzun bir yol yürüdükten sonra bir

"evliya"ya (mezar) varıyor, bütün içtenliğiyle namaz kılmaya, dua okumaya başlıyor (*Mir Aman, 1962*).

Bu olaylardan sonra her iki eserde de, padişahların dünyaya gelen oğullarının dünyalık işleri hakkında söz ediliyor. Fakat bundan sonraki hadiseler, her eserde de farklı farklıdır.

Önceden de belirttiğimiz gibi, bazı bilim adamlarının Kerem ile Aslı destanındaki olay örgüsünün İran, Irak, Hindistan gibi ülkelerde yayılmış olduğu şeklindeki fikirlerine ve bununla birlikte destandaki olay örgüsünün "Dört Derviş"ten önce de mevcut olduğu görüşüne dayanacak olursak, o zaman bu eserin, çekirdeğini çok daha önceki devirlerden alıp getirdiğini gösterir.

Göroğlu eposu, "Şahsenem ile Garip", "Sayat ile Hemra", "Hüylukga ile Hemra", "Neccep Oğlan gibi birtakım halk destanları ile birlikte bir konumda "Kerem ile Aslı" destanı da olay örgüsü, düşünce içeriği, konusu, edebi ustalığı açısından Türkmen halk edebiyatında uygun bir mevkiye oturan, bütünüyle bir folklor eseridir.

İçerik bakımından akraba dilli (Türk) halklar arasında uzun asırlardan beri muhafaza edilip gelmekte olan Kerem ile Aslı destanının olay örgüsünü her halk kendi edebî eseri olarak büyük bir özen içinde korumuştur. Bu eserin Gürcülerin, bazı Kafkas halklarının, Harezm Özbeklerinin arasında meşhur olduğu noktasında ilgi çekici bilgiler vardır.

Destanın baş kahramanı müslüman yiğidi Kerem, hristiyan kızı Aslı'yı seviyor; ama birbiriyle çatışan bu dinlerin temsilcileri olan bu iki gencin anne ve babaları, onların kavuşmalarına bir engel teşkil ediyorlar. Buna sebep her iki kesimin inançlarıdır.

Karşılaştıkları ilk günlerde, önceki adlarıyla yani "Mahmut" ve "Zöhre" şeklinde anılan, ancak daha sonra yeni ad olarak "Kerem" ile "Aslı" adları kullanılan gençlerin adlarındaki bu farklılık, "Tahir ile Zühre" destanındaki "Zöhre"yi, Kerem

ile Aslı destanındaki Şehr-i Gürcan ülkesinin padişahı "Kerem Han"ı hatırlatması bakımından dikkat çekicidir.

Kerem, birbirlerine duydukları sevgiyi isbat etmek amacıyla her ikisinin de aynı dine inanmaları (yani müslüman veya hristiyan dinlerinden herhangi birisinde karar kılmaları) konusundaki teklifini ortaya atıyor:

"El-ele bereli, şâhre baralı

Kazıdan ,molladan habar alalı

Her din kabul bolsa sona baralı

Ya sen musulman bol, ya men ermeni."

(*TMEE, Kayıt No: 335:7*)

Neticede hristiyan kızı Aslı, kolaylıkla ve tereddüt etmeden müslümanlığı kabul ediyor. Bu, sevgi gücünün her şeyden üstün olduğunu, bu nazik ve kutsal duygu için dinî farklılığın bir rolünün olmadığını göstermek üzere halk muhayyilesinin ürettiği bir metod olmalıdır.

H.G.Köroğlu'nun da tespit ettiği gibi, böyle bir olgunun Azerbaycan sahasında yüze çıkması mümkün görünmemektedir. Çünkü bu coğrafyada İslâm, özellikle Şilik derin bir kök salmıştır. Ama Türkmenler arasında böyle değildir. Bilinen şu ki, devlet yöneticilerinin ve din adamlarının gayretlerine rağmen, bazı objektif sebepler yüzünden din, Türkmen halkı arasında pek o kadar da tesir gösterememiştir. İşte bu mesele de, anlatıcı tarafından destana en iyi şekilde işlenmiştir. (*Köroğlu, 1967*) Böylelikle gençlerin kendi geleceklerini kendi iradeleriyle çizmek şeklindeki davranışları, destanın olay örgüsünde yerel bir motif olarak ifadesini bulmaktadır.

Bir şahın oğlu olmasına rağmen babasının imkânlarından faydalanmayan Kerem, sevdiği kızı sürekli yaya olarak arıyor. O, karakteri gereği ahlaki yönden temiz bir kahramandır. Destan kahramanlarında genellikle şahit olduğumuz "İki sevgilisi olma" olgusuna Kerem'de rastlamıyoruz.

Bunu onun:

"Men özge canım berem Aslı'm üstüne

Özge yarı söymen, söyem Aslı'm..."

(*TMEE, Kayıt No: 571:79*) şeklindeki sözleri göstermektedir.

Kerem yaşadığı devirde hüküm süren kibirli insanların karakterlerini tiksintiyle vurgulayarak, çağından nefretle söz etmektedir:

"Haram bolsun çarhı-zamana

Barı dağlar gark bolupdır dumana."

Yiğit şehzade Kerem'in yaşadığı devir hakkında bu sözleri söyleyebilmesi, onun nasıl bir karaktere sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Hiç bir şey, dünyalık mal onu ilgilendirmiyor; en sonunda bu dünyanın boş olduğunu, insanın ne kadar yaşarsa yaşasın sonuçta vedalaşmak zorunda kalacağını canı yamışlık içinde ifade ediyor:

"Kerem ay dar, hiç kim galmaz dünyâde

Bir gör şeydim Aslı hanı, aman hey."

(*TMEE, Kayıt: 335:22*)

Bununla birlikte, genelde aşk destanlarının kahramanlarında görüldüğü üzere Kerem'de de olaylar karşısında mücadele etmek yaklaşımı pek hissedilmiyor. O, şefkatli ve yufka yürekli bir kahramandır. Aslı'yı aramak için çeşitli memleketleri dolaşırken, yolda vefat eden yol arkadaşını geleneklere göre defnediyor, ağlamaktan gözleri kör olan babasının gözlerinin açılmasını Allah'tan niyaz ediyor:

"Kadın gudrat sen, cahan aperin

Atamın gözüne şıpa ber, Alla(h)..") (*TMEE, Kayıt:335:39*)

Kerem, destanda beklenmedik bir şekilde ölmesine rağmen olayların devamında yeniden diriltiliyor. Halk, bu sevgili kahramanını böylesi ağır ve mutsuz bir akıbetle bırakmak istememiştir. Bunun için de, bir şekilde, bir yolunu bularak başkahramanı ile yeniden görüşmek istemiş ve bu arzusunu destanda beyan etmiştir. Elbette ki bu, gençleri sev girilen muradına erdirmek isteyen halkın soylu arzusudur. Bu yönüyle "Kerem" tiplemesi Doğu edebiyatında ısrar ve kararlılığın, kalıcılığın sembolü olarak kullanılmıştır. Tanınmış Türk şairi Nazım Hikmet'in "Kerem gibi" adlı şiirinde "Kerem", şu dizelerde dile getiriliyor:

"Kerem yalı yana yana,
Sen y anıtlaşan , men yanmasam
Biz yanmasak
Onda kimler dozer canı"
(Hikmet, 1989)

Kerem ile Aslı destanının ikinci temel kahramanı, Kerem'in sevgilisi Aslı'dır. Destanda belirtildiğine göre, Aslı, bir yerde Ermeni kızı, bir yerde Gürcü kızıdır. Aslı ile ilk defa bağda karşılaştığında, Kerem'in:

"Ey, huri kızı, söyle aslın neresi?"

şeklindeki sorusu üzerine Aslı: "Ey şehzade, aslım Ermeni, ben Kara Melek'in kızuyım, "şeklinde cevap veriyor. Aslı'nın soyu hakkında şu örnekleri de verebiliriz:

"Atası Gürcüdür, gizi Ermeni"
"Atası Gürcüdür, gizi melektir"
"Ermenidir menin soyum
Salara bermezler moyum."
"Sen olup sen Ermenin aşığı"
"Birisı Ermeni, biri müslüman"

(TMEE, Kayıt, 335: 34, 44, 33, 3, 26, 34)

Bu örneklerden de anlaşıldığı üzere, Aslı'nın anne ve babasının hangi millete mensup olduğunu ilk bakışta tespit edebilmek zordur. Bu destanın diğer Türk halklarındaki varyantlarına dayanılarak, onların "Ermeni" olduğuna hükmetmenin en doğru yaklaşım olacağını düşünüyoruz. Türkmen varyantındaki değişikliğin, destanı icra edenlerin ellerine geçirdikleri nüshalarda böyle bir karışıklığın bulunmasından kaynaklandığı muhtemeldir.

Aslı alçakgönüllü, sevgi dolu, vefakâr bir karaktere sahiptir. Başka bir dine mensup yiğidinin sevgisi uğruna onun dinini bile kabul edecek kadar fedakârdır. Ama olayların devamında onun ilk başlardaki bu özelliği gevşemektedir. Babasının kendisini uzun yıllar aşık olduğu yigitten kaçırıp uzaklaştırmasına rıza göstermiştir. Ancak yine de bu süre içerisindeki ayrılık , anne ve babasının çeşitli hileleri Kerem'e duyduğu sevgiyi söndür emiyor. Aslı Kerem'i bütün yüreğiyle seviyor, ona adadığı namus ve iffetini koruyor:

"Kerem can, minnet bilers men
Namısım-arım senindir.
Sana sadağa bolar men
Dinim-imanım senindir."
(TMEE, 292:72)

Olaylar karşısındaki dayanıklılığı nedeniyle Aslı, destanlardaki "yiğit kızlar"ı hatırlatıyor. Kerem yanıp kül olduktan sonra, onun küllerini defnedip, kendisi de, mezarının başında bir bekçi gibi 40 yıl ömür geçiriyor. Allah, Kerem'i dirilttiği gibi, kerametli şahsiyetlerin kudretiyle Aslı'ya da gençliğini geri veriyor. Neticede iki insanın birbirlerine besledikleri sevgi, ölümü yeniyor. Yeri geldiği için belirtmeliyiz ki, bu iki kahramanın ölüp dirilmeleri ve gençliklerine yeniden kavuşmaları Türkiye, Azerbaycan ve Ermenistan varyantlarında yer almamaktadır. Bu varyantlarda olaylar, Aslı ile Kerem'in ölümleriyle birlikte tamamlanmaktadır.

Türkiyeli bilginler, olayları böyle trajik sona eren destanları "kara sevda destanları" olarak adlandırmaktadırlar. Destanın Türkmenistan varyantının mutlu şekilde tamamlanması, toplumda insanoğlunun rolüne ve gücüne inanmak, onu sevmek ve hürmet duymak gibi "humanistik" fikirlerin hep yaşatıldığını göstermektedir.

Kerem ile Aslı destanında "adaletli ve şefkatli han" tipini, Ziyat Şah, Hünkâr Padişah ve Mahmut Han'ın şahsiyetlerinde görmek mümkündür. Yurdunu barış içinde idare eden evlâtsiz bir padişah tipini canlandıran Kerem'in babası Ziyat, bir evlât sahibi olmak dileğiyle İmam Rıza'ya sesleniyor:

"Men Ziyada der d-i gamga mübtela
Perzent üçin başa salmışam govga
Arzımı eşitgil, ya imam Rıza
Men bendâge ogul-züryat gerekdir."
(*TMEE*, 335:3)

H. G. Kör oğlu, Türkmenistan varyantında Ziyat Şah'in evlât dilemek maksadıyla "Şah-ı Merdan" a seslenmek yerine Meşhet'teki imam Rıza" ya (3) müracaat etmesini, İslâm dünyasının hepsine mahsus bir hadise olmadığı şeklinde değerlendirerek, bunun geleneksel olarak Şi'ilerin bir geleneği olduğunu vurgulamıştır. H.G. Köroğlu'nun bu görüşü bir bakıma doğrudur. Diğer taraftan, bize göre, destandaki vakaların Azerbaycan coğrafyasında geçmesi neticesinde destanı üreten yazar veya icra edici ozanın, kahramanların hareketlerini gerektiği yerde o coğrafyanın gelenek-göreneklerine ve yerel şartlarına uygun şekilde değiştirmiş olması mümkündür. Aslında İmam Rıza'ya müracaat etmek, ondan himmet dilemek gibi durumlar Türkmen şairlerinin ürettikleri eserlerde de görülüyor. (Sünnî olmasına rağmen, YA.) Mahtumkulu'nun "Seyran içinde" adlı şiirinde imam Rıza'nın adı geçiyor:

"Gözel pirler, gözel pirler
Çekdiler bu yolda zarlar
imam Rıza, şıhı pirler
Nice gözel can içinde."
(*Mahtumkulu*, 1950)

Ozan sanatçı Sayılı Nobatniyaz da, "Yara Meni" adlı şiirinde İmam Rıza'dan söz ediyor:

"İlaylıktan geldi seza
Ölümmeze bolduk rıza
Masat'daki imam Rıza
Özün yetir yara meni."
(*Nobatniyaz*, 1963)

Rivayete göre, Nobatniyaz, Aşgabat'tan Man (Merv)'ya gitmekte iken yolda eşkiyalarla karşılaşılıyor. Eşkiyaların soygunundan kurtulmak için şair, İmam Rıza'ya şiirle seslenip bu şiiri de türkü şeklinde söylüyor. Türkünün bitmesiyle birlikte eşkiyalar, şairi serbest bırakıyorlar.

Kerem ile Aslı destanından anlaşıldığına göre, Ziyat Şah, İmam Rıza'ya yüz sürdükten sonra bir oğul sahibi oluyor. Ziyat Han biricik oğlunun başka bir dine mensup bir kızı sevmesine ilk önceleleri karşı çıkmış olsa da, evlâdına duyduğu sevgi bu düşüncesini bastırıyor. Kara Melek'i bizzat evine çağırıp izzet-ikram gösteriyor ve arkasından onun evine dünürlüğe giderek kızını oğluna istiyor. Yoksa o, Kara Melek'in kızını zorlayarak da alabilirdi. Ama buna kalkışmamış, müslüman geleneklerini uygulamış ve insanlık göstermiştir.

Destandaki Mahmut Han ve Hünkâr Padişah da baş kahramanların hareketlerini destekleyen, gerektiğinde onlara yardım eden tiplerdir. Hatta ilk görüşte aşık olduğu Aslı ile evleneceği düğününe ozan kılığında gelen Kerem'in gerçek aşığın kendisi olduğunu beyan etmesi üzerine Mahmut Han, onun "gerçek aşık" olup olmadığını anlamak için, "ey bahşı, benim için birkaç kıta söyle" diyor. Kerem'in bülbül gibi şakıyıp:

"Eşitgil, Mahmut han, menin arzımı
El götergil, nazlı yarımın menin.
Bir ah ursam, alem yanar oduma
El götergil, nazlı yarımın menin."
(TMEE, 335:19)

demesiyle birlikte Mahmut Han, onun ayaklarına kapanıyor ve bağışlanmasını istiyor.

Kerem ile Aslı destanındaki şahıslardan Aslı'nın babası Kara Melek türlü oyunlarla gençlerin ilişkisine karşı çıkan, hilekâr, kötü huylu, katı yürekli bir insan tipidir. O, destanın başından sonuna kadar kaçırıp durduğu kızını müslüman bir genç vermek istemiyerek, hatta düğün günü kızı için büyümlü bir gelinlik diktirip Kerem'in yanmasına sebep oluyor.

Destandaki "Nerkes", "Sarigül", "Aslı Gelin", "Kerem'in dostu" gibi şahıslar da gençlerin sevgisini destekleyen, yeri geldiğinde yardımcı olan tiplerdir.

Kerem ile Aslı destanında müzik sanatı ve vatan duygusuna büyük bir yer verilmiştir. Baş kahraman sevgisini saz vasıtasıyla beyan etmektedir. Aslı'nın düğününe geldiğinde orta yerde saz çalptürkü okuyan Ali adlı bir ozanı gören Kerem, ona: "Böyle bağda özge bilbil yar olmaz." türküsünü söylüyor. Kerem Aslı'yı ararken bir bezirgana rastlıyor. Kendisini yurduna götürmek isteyen bezirgana yalvaran Kerem, ona bir türkü söylüyor. Ancak bezirgan, "eğer gerçek aşık isen dua eyle de şu dağ açılsın, yol versin, ben de seni azat edeyim" diyor. Neticede Kerem önlerinde kararip duran yüce dağa saz ve söz ile sesleniyor:

"Senin akça garın bardır
Menin ahı-zarım bardır.
Uzak yerde yarım bardır
Bir yol ber, asalın dağlar."
(TMEE, 335:23)

Tahir ile Zühre destanında "Tahir'in yalvar-

masıyla dağın yarıklığı gibi, Kerem'in bu feryadı ve saz-söz kudretiyle dağdan bir yol açılıyor. Ayrıca Kerem saz-söz yardımıyla gökyüzündeki turları yere konduruyor. Buna benzer misaller destanda pek çoktur. Bu ise sebepsiz değildir. Çünkü saz ve söz, insan hayatında çok büyük rol oynuyor.

Aslı ile Kerem destanında belirli bir ölçüde Türkmenlerin geçmiş hayatına mahsus ayrıntılar, gelenek-görenekler, millî özellikler en özgün ifadelerini bulmuştur. Gençlerin birbirlerini sevdiklerini duyan ana-babaların "tuz - taam" tadıp dünnür oluşları, Kerem'in genellikle at ile yolculuk etmesi (Türkiye ve Azerbaycan varyantlarında ya ya yürümektedir), kız ile yiğidin beraberliğini gören akrabalarının namus davası güderek yiğidi vurmaları, Türkmenlerin geleneksel hayatında en gerekli vasıta olan deve veya kervanla karşılaşması; Bunların yanı sıra çorba, peynir, külçe (tereyağlı çörek) gibi yiyecek-içecek adlarının, gelin-kızların süsleri olan çeyizlerin, kırmızı veya keteni gibi giyecek adlarının yer alması bu destanın millî özgünlüklerini göstermektedir.

Kerem ile Aslı destanı idea-konu çerçevesi bakımından "Şahsenem ile Garip", "S ay at ile Hemra", "Hüylukga ile Hemra", "Necep Oğlan" gibi halk destanlarına belli bir ölçüde yakındır. Bu destanlara mahsus olan erkin sevgi, karşılıklı vefa duygusu, halkı ve vatani sevmek, ana-babaya hürmet göstermek., gibi pek çok soylu fikir bu gün de önemini korumaktadır. Bu destanların birbirlerine yakın olan unsurlarından birisi de dil ve biçim birliğidir. Kerem ile Aslı destanının dili de halk dilidir.

Yukarıda sözü edilen halk destanlarında bölüm, olay örgüsü, motifler gibi benzerliklerden başka da şiir kısımlarında da pek çok beraberliklerle karşılaşılıyor. Şahsenem ile Garip'teki 7 dörtlükten ibaret "Diysem Öldürürler Diymesem Ölem" şiiri Aslı ile Kerem'de 5 dörtlük olarak yer alıyor. Aslı ile Kerem'deki "Sındı Ney ley in" şiiri, Şahsenem ile Garip'teki "Döndü Ney ley in" ile aynı formadadır. Aslı ile Kerem'deki "Ya Sen Musul-

man Bol, Ya men Ermeni", "Durnam", "Sag Elimden Sol Elime Alın- çam", "Aslı Hanın Cerenidir, Bu Ceren", "Gül Gırmızı Geyinipdir", "Gördün mi"... gibi şiirler ise Sayat ile Hemra'daki "Ermenidir Ermeni", "Dumanın", "Durnam", "Sag Elimden Sol Elime Salınçam", "Öz İlimin Cerenidir Bu Ceren", "Yar Gırmızı Geyinipdir", "Menin Yarımı Gördünüz mi"... şiirlerini hatırlatıyor. Sadece bunlar da değil, Aslı ile Kerem'deki "Sonam Geldi mi" şiiri Necip Oğlan'daki "Sonam Geldi mi" şiiriyle benzerlikler göstermektedir. Bunlardan başka da, Aslı ile Kerem'deki "Dağlar" şiirine benzer bir şiire Zühre ile Tahir'de de rastlıyoruz.

Aslı Kerem'deki "Senin Gözlerin Gözlerin" şiirine benzeyen bir şiir Nobatniyaz Sayılı şairin eserleri arasında da vardır.

SONUÇ

Yukarıda temas edilen örnekler, Türkmen halk destanlarının birbirinden önce veya sonra üretildiklerine bakılmaksızın, bunların birbirlerine be-

lirli ölçülerde tesir ettiklerini ve Kerem ile Aslı destanının bir halk destanı olduğunu gösteren önemli işaretlerdir.

Olay örgüsü kardeş Türk halkları arasında geniş şekilde yayılan Kerem ile Aslı destanında "temiz sevgi" teması, bu yol ile de halkların karışıklı dostluğu, vatan ve saza-söze duyulan hürmet gibi pek çok soylu ayrıntı sık sık ortaya konulmaktadır. Bu sebeple bu halk destanı millî gelişmeye ve medenî zenginleşmeye uygun fikirleri öne sürmesi, olayları ilgi çekici ve ustalıkla beyan etmesi gibi özellikleriyle günümüze kadar ulaşabilmiş bir folklor eseridir.

NOT: Bu makalenin Türkmen Türkçesi'nden Türkiye Türkçesi'ne çevirisi, Araştırma Görevlisi Yusuf AKGÜL tarafından yapılmıştır.

Kendisine samimî teşekkürlerimi sunarım.

Amangül DURDIYEVA

AÇIKLAMALAR:

1- Kerem ile Aslı destanına ait Türkmenistan Millî Elyazmaları Ensitüsü (TMEE) ndeki materyallerin dökümü aşağıya çıkarılmıştır:

A-) Taşbasma nüshalar: Kayıt No: 316, Kayıt No: 335, Kayıt No: 365, Kayıt No: 3839 dosyalar.

B-) Elyazmanüşhalar: Kayıt No: 292, Kayıt No: 571, Kayıt No: 628 Kayıt No: 728, Kayı No: 736, Kayıt No: 1042, Kayıt No: 6149, Kayıt No: 7034.

2- Baymuhammet Garriyev'in bildirdiğine göre, bilgin İ.Kunoş'un, "Türkmen destanları Azerbaycanlılara (Azerbaycan Türkleri, Y.A.) ve oradan da Anadolu'daki boylara (Anadolu Türklerine Y.A.) kadar ulaşmıştır" şeklindeki görüşü, SSCB İlimler Akademisi tarafından da kesin ve resmî bir şekilde makul görülüp 1929 yılında Leningrat'ta yayımlanan "Türkmenistan" adlı 3 ciltlik kitapda yer aldı. Bakınız: Türkmeniya, SSCB İ.A. Neşri, Cilt: I, Leningrat, 1929, sah: 167.

3- İmam Rıza: Musa Kâzım¹ in oğlu, Ebul Hasan Ali... Şî'lerin 8. imamı. 770 yılında Medine'de dünyaya geldi. Halife Memun'un devrinde, 817-818 yıllarında zehirlenip öldürüldü. Mezarı İran'ın Meşhed şehrinde. Unvanı "Rıza" olduğu için, İmam Rıza veya imam Ali Musa Rıza olarak tanınıyor

KAYNAKLAR

- ALİZADE, G, (1936); **Aşugi, Tom: I, II**, Baku.
- ARASLI, Hamit, (1960); **Aşugskoye Tvorçestvo**, Bakü
- ARŞARUNI, A.M. ve VELTMAN, S.A, (1930); **Epos Sovetskogo Vostoka, Turkmenskaya Cjenskaya Poeziya**, Moskva.
- BAŞGÖZ, İlhan, (1973); Dastan, "**Aşlı-Kerem**", Hazırlayan: Tagi Teymüroğlu Salehov, Baku.
- BAYMIRADOV, Amanmurat, (1982); **Türkmen Folklor Poeziyasının Tarihi Evolyutsiyası**, Aşgabat, "İlim".
- BAYMIRADOV, Amanmırat., (1986); **Hayvanlar Hakkındaki Türkmen Erttekileri**, Aşgabat, "İlim".
- BERTELS, Ye, E, (1944); Literatura Proşloye Turkmeskogo Nar oda, **Sovet Edebiyatı Jurnalı**, No:9-10
- DURDIYEVA, Amangül, (1965), **Ash-Kerem**, Aşgabat, "Türkmenistan"
- DURDIYEVA Amangül; (1981); **Görogh Eposında Fantastika**, Aşgabat
- DURDIYEVA Amangül, (1985); **Türkmen Folklorunda Sanavaçlar ve Yanılmaçlar Janrlarının Ayratınlıkları**, Aşgabat.
- ELÇİN, Şükrü Murat, (1949); **Kerem ile Ash Hikayesi**, Milli Eğitim Basımevi, Ankara.
- ESER-I, (1960); **Türkmen Aydından**, Aşgabat.
- ESER-H, (1976); **Türkmen Folklorı Hazirki Zamanda, Tom:I**, Aşgabat, "İlim".
- EAKİ TEYRAN, (1965); **Şeyh San'an**, Moskva, İzdo "Nauka" Glavnaya Redaksiya Vostochnoy
- GARABAYEV, H, (1967); **Edebiyat ve Sungat Gazeti**, No:19(792).
- GARRIYEV, B. A; (1943); **Aşlı-Kerem**, Aşgabat, BTDN.
- GARRIYEV, B. A, (1945); **Ash-Kerem Halk Romanı**, Sovet Edebiyatı Jurnalı, No: 3
- GARRIYEVA, A, (1990); **Türkmen Halk Görogh Eposının Poetik Sisteması**, Aşgabat, "İlim".
- GUTLIYEVA, S, (1981); **Türkmen Halk Destanı Necep Oğlan**, Aşgabat.
- HALMUHAMMEDOV, S, (1984); **Türkmen Erttekilerinde Halk Satir asının Çeper Türkleri**, Aşgabat.
- HALMUHAMMEDOV, Ş, (1989); **Türkmen Erttekilerinde Durnuklu Çeperçilik Dep-leri**, Aşgabat.
- HİKMET, Nazım, (1989); **Goşgılar**, Aşgabat, "Türkmenistan".
- İBRAGİMOV, C, (1962); **Feodalniye Gosudarstva na Territorii Azerbayd cana v XV Veke**, Baku.
- KEKİLOV, A, (1957); **Mollanepes (ömrü ve Dörediciliği)II-III. Bölmüler**, Aşgabat, "İlim".
- KİÇİGULOVA, P, (1978); **Görogh Hakkında Sohbet**, Aşgabat.
- KÖROĞLU, H.G, (1956); **Destannıy Epos Turkmenskogo Naroda**, Trudı İYAL, Vıp:1 Aşgabat, "İlim"
- KÖROĞLU, H.G; (1967), **Türkmen Halk Dörediciliği Boyunca Oçerk**, Destanlar, Aşgabat, "İlim"
- MAHTUMKULU, (1950); **Magtımguılı, Sayılan Eserler**, Aşgabat, "TIA'nın Neşriyatı".
- MEHMETYZOV, Babuş, (1979); **Görogh Eposı ve Onun Hazirki Zaman Yagdayı**, Aşgabat.
- MEHMETYZOV, Babuş, (1989); **Görogh Eposının Döreyişi Hakkında**, Aşgabat.
- MEHMETYZOV, Babuş, (1992); **Türkmen Gahrımançılık Eposı Göroghı**, Aşgabat.

- MİR AMAN, (1962); **Dört dervüş**, Aşgabat, TDN
- PETRUŞEVSKIY, İ.P, (1949); **Gosudarstva Azerbaycana v XV Veke Sb, Statey ob İstorii Azerbaycana**, Baku.
- POTSELUYEVSKI, A.P, (1928); **Stihot- vorray Ritm Geoklenskih Narodmh Pesen**, Aşgabat.
- ROSLYAKOV, A, (1962); **Türkmen Halkının Gelip Çıkışı**, Aşgabat.
- SAKALI, MA, (1956); **Türkmenkiy Skazoçmy Epos**, Aşgabat.
- SALEHOV, Tagi Teymüroglu, (1973); **Dastan, "Aşlı-Kerem"**, Bakü.
- ŞATSKAYA, O j, (1934); **Motivı Cjenskoy Doli v Turkmentskoy Lirike**, Moskva, Sovetskiy Folklor.
- SAYILI NOBATNİYAZ, (1963); **Mercen Daneler**, Aşgabat, "Türkmenistan".
- TAHMASİB, M.H, (1967); **O Naşem Dostoy-nom Tvorçestve**, Edebiyat ve İnde e Senet, Baku.
- TMEE, Türkmenistan Milli Elyazmalar Enstitüsünde (TMEE) saklı material- lerin kayıt ve numaraları.
- TOĞRUL, Mehmet, (1973); **Dastan, "Aşlı-Kerem"**, Hazırlayan:Tagi Teymüroglu Salehov, Baku.
- TÜRKMENBAŞI, Saparmurat, (1993); **Mugalımlar Gazeti**, 5 Mayıs
- VELİYEV3, (1980); **Stavropol Türkmenlerinin Destanları**, Aşgabat, "İlm"
- VELİYEV, B, (1983); **Türkmen Halk Poesiyası**, Aşgabat, "İlm".

THE VARIANTS OF "KEREM AND ASLI" EPIC, THEIR FOLKLORIC CHARACTERISTICS AND PLACE IN TURKISH FOLK LİTERATÜRE

Prof. Dr. Amangül DURDIYEVA

Türkmen National Institute of Manuscripts

Head of Folklore Department

ABSTRACT

The epic "Kerem and Aslı" being an anonymous work has undergone centuries long process of evolving, development, spreading and change in the common Turkish culture and has been the subject of long-lasting interest for scientists from Türkmenistan, Azerbaijan and Turkey; in this framework very important and worthy of note results related to the epic with other common epics have been discovered.

in spite of negative conditions the efforts of Türkmen scientists concerning epics and actually "Kerem and Aslı" are worth of every appraisal.

There are a lot of materials related to "Kerem and Aslı" at the National Center of Manuscripts which was established after Türkmenistan got independence. The last comparative - scientific text of the epic published in 1943 and 1965 using temporary manuscripts and lithographies was prepared and published by A. Durdiyeva in 1998.

The epic narrates immortal love of two young people named Kerem and Aslı and the difficulties they encounter for the sake of their love. While it was spreading out in different geographical areas, it had continued its stage of change and evolution by absorbing local characteristics of Turkish communities that lived in those areas. At this point, there are some differences between Türkmen, Azerbaijan and Turkish variants of the epic. Indirectly, the epic had become an original folklore work that shows conception of the world of communities which lived in different geographical areas.

The epic of "Kerem and Aslı" keeps alive a lot of components like innocent love which forms basic structure of Turkish culture, friendship of communities, loyalty to justice, devotion, continuation of race, being loyal to lover, to give importance to music and conversation, tolerance to different beliefs, protecting lovers, learning traditions and customs... etc. Also it carries lots of details that belong to the Eastern Literatures in its structure. Due to all these facts it had ensured important contribution to our social life and our literature.

Key Words:

Kerem and Aslı, Tradition of Epic, Regional Interpretation,
Unity of Turkish Culture

ВАРИАНТЫ ЭПОСА «КЕРЕМ И АСЛЫ», ИХ ФОЛЬКЛОРНЫЕ ОСОБЕННОСТИ И МЕСТО В НАРОДНОЙ ТУРЕЦКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ

Проф. Амангуль Дурдыева

Туркменистанский Институт Национальных Рукописей
Заведующий Отделом Фольклора

РЕЗЮМЕ

Эпос «Керем и Аслы», который является народным произведением и веками проходит процесс образования, развития, распространения и изменения в общей тюркской культуре долгое время занимал умы ученых Туркменистана, Азербайджана и Турции. В этой связи были обнаружены очень важные и заслуживающие внимания результаты касательно вышеуказанного и других общих эпосов.

Несмотря на неблагоприятные условия всяческие усилия туркменских ученых в области народных эпосов, и в частности эпоса «Керем и Аслы», заслуживают признания.

В созданном после приобретения Туркменистаном независимости Национальном Институте Рукописей находится много материалов по эпосу «Керем и Аслы». Последний сравнительно-научный текст эпоса, изданного в 1943 и 1965 годах при использовании существующих рукописных образцов и литографий был опубликован А. Дурдыевой в 1998 году.

При распространении эпоса о бессмертной любви двух молодых влюбленных и препятствий, которые встают на их пути, в различные места проживания тюркоязычных народов, эпос продолжал своё изменение и развитие, вбирая в себя местные особенности этих народов. В этой связи наблюдаются некоторые различия между туркменистанским, азербайджанским и турецким вариантами. Следовательно эпос принял форму уникального фольклорного произведения, который отражает мировоззрение народов, на территории которых он распространился.

Эпос «Керем и Аслы», продолжающий в себе множество особенностей, которые являются основой тюркской культуры, как чистая любовь, дружба народов, приверженность к справедливости, самопожертвование, продолжение рода, верность любимой(любимому), ценить слово и музыку, терпимость к различным верованиям, защищать близких, знание традиций и обычаев, а также несущий в себе многие особенности восточной литературы, внес большую лепту в нашу общественную жизнь и литературу.

Ключевые слова:

«Керем и Аслы», традиция эпоса, территориальная интерпретация, единство тюркской культуры